

Svensk demokrati och radioverksamhet under 1920-talet

Ett arbete om hur radion påverkade demokratins svenska genombrott

Joakim Andersson

2005-04-22

Sammanfattning

I detta arbete undersökte jag hur radions intåg i svenska hem under 1920-talet påverkade demokratins genombrott i landet. Radion öppnade upp verkligheten för medborgarna, stora som små, som nu blev medvetna och informationskrävande. Detta var precis vad demokratin krävde av medborgarna, vilket gjorde att valdeltagandet plötsligt sköt i höjden. Radion gjorde således demokratin mer allmän genom att göra medborgarna på alla plan mer röstvilliga och öppna deras sinnen för omvärlden.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	2
Innehållsförteckning.....	3
Inledning.....	4
Syfte.....	4
Frågeställning.....	4
Redovisning.....	4
Metod och faktaunderlag.....	4
Bakgrund.....	5
Resultat.....	5
Radion.....	5
Demokratin.....	7
Avslutning.....	8
Slutsatser.....	8
Källförteckning.....	9
Bilagor.....	9

Inledning

Både radion och demokratin blossade upp under det glada 1920-talet. Allmän rösträtt infördes och kvinnorna fick plötsligt rösta. Detta innebar att folket behövde informeras om vad de olika partierna ville, och till det var ju radion idealisk. Men vilken betydelse hade radion för demokratin utbredning?

Syfte

Jag har i detta arbete tänkt ta reda på hur radions intåg i de svenska hemmen på 1920-talet påverkade den tidens genombrott av demokratin i landet.

Frågeställning

Min frågeställning löd: ”Vilken betydelse hade radion för demokratin i Sverige under 1920-talet?”. Jag tänkte också besvara frågorna: ”Varför fick demokratin sitt genombrott just under denna tid?” och ”Hur såg radioutbudet ut, vad sändes?”.

Redovisning

Metod och faktaunderlag

Jag började med att samla ihop fakta om radions bakgrund, för att sedan jämföra den med demokratigenombrottets bakgrund.

De källor jag har använt mig av är i huvudsak NE och Gunnar Hallingbergs ”Stockholm-Motala: Radion i Sverige från 20-tal till 50-tal”. Jag har även använt mig av mindre texter från Sveriges Radios hemsida (www.sr.se), Teracoms hemsida (www.teracom.se), SCB (www.scb.se) och Stig Hadenius bok ”Kring demokratin i Sverige”.

NE kan man ju anse vara trovärdigt, då den har en statlig grund och är ett välkänt och välansvänt uppslagsverk. De tre hemsidor jag använt anser jag vara trovärdiga alla tre, eftersom både SR och Teracom är stora företag. (Teracom står för det mesta av ”bakgrundstekniken” bakom TV och radio, vilket jag visste sedan innan.) Sedan är ju SCB en statlig myndighet vars fakta man ska kunna lita på.

Gunnar Hallingbergs bok är väl den mest tveksamma källan (eftersom jag inte känner till författaren sedan tidigare), men inte heller den är speciellt tveksam. Boken är skriven på ett väldigt seriöst sätt och tar upp mycket fakta. Fotnotslistan i slutet på boken är på 31 sidor (boken är på närmare 500), så hans fakta är väldokumenterad.

Den sista källan är då Stig Hadenius bok ”Kring demokratins genombrott i Sverige”, som består av sju olika texter om demokratin i Sverige. Endast en av de sju texterna är skriven av Hadenius själv, men han har gjort bokens redigering, varför den betraktas som hans. Boken är i seriös tappning, och Hadenius är dessutom en välkänd författare av samhällsrelaterat material, så även denna källa kan ses som väl trovärdig.

Bakgrund

Jag valde detta ämnet eftersom jag är teknikintresserad, och lite smått nyfiken på teknikhistoria. Att jag sedan lade in demokratin i det hela var för att fenomenen kom ungefär samtidigt, och jag var nyfiken på om, och i så fall hur, de påverkade varandra.

20-talet kallas ”Det glada 20-talet” (”The happy twenties”), eftersom börsmarknaden blomstrade och ny teknik kom i mängder och blev tillgängligt för allmänheten. Namnet anspelar dessutom på depressionen som kom senare på 30-talet, efter den ”svarta torsdagen” 29 oktober 1929.

Resultat

Radion

Svenska AB Radiotjänst startade sina sändningar den 1 januari 1925, och sände då några timmar varje kväll.¹ Den första svenska rundradiosändningen gjordes dock redan 1921, då Bodens radiostation började sända.²

Gunnar Hallingberg skriver i sin bok *Stockholm-Motala* att radiorörelsen före 1925 var privat och mer av en klubbörelse med effektiva riksorganisationer och mängder av samlingslokaler. Radion kom på den tiden med nya nöjen, musik och folkbildning. Det var dessutom ett bekvämt sätt att ta till sig dessa nöjen, särskilt för gamla och sjuka, och de som bodde i obygden. Radion blev en samlingspunkt för familjen, ungefär som TV:n delvis blev på 60-talet.³

Radion började som en klubbörelse av ideellt arbete i lokala radioklubbar, men 1925 startades AB Radiotjänst. Hallingberg fortsätter att berätta att Radiotjänst vid starten tog över de fem statliga radiostationerna och började sända över hela Sverige. Sven Jerring blir känd över landet som den första hallåmannen. Man erbjöd då

Sven Jerring Källa: SR.se¹

1 SR, http://www.sr.se/omsr/om_foretaget/historia.stm

2 Teracom, <http://www.teracom.se/?page=246>

3 Hallingberg (1999), s.17-18

”Stockholmsprogrammet”, som också fanns tillgängligt för klubbsändarna. Det fanns vid denna tiden 39800 licensbetalare, och man basunerade ut att var 50:e svensk var radiolyssnare. Kring julen 1924 blev det köprusch efter radioapparater, och radion blev mer och mer allmän, och ökade därför svenska folkets medvetenhet om vad som hände i världen, och inte minst i Sverige.⁴

Hallingberg beskriver att delaktighet var ett ord som under slutet av 1920-talet blev mer och mer viktig inom radion, dess ledstjärna. Det svenska folket skulle bli delaktigt i vad som hände i landet, man skulle bli intresserad av omvärlden och hur landet styrdes. Sverige blev mindre, och världen blev större. Radion hade blivit av med sin folknöjesstämpel. Tidningen Radiolyssnaren tyckte på den tiden att radion borde vara mer av en samlingspunkt för landet, vilket den snart skulle bli, men än så länge var Radiotjänst för litet och utan erfarenheter. Hallingberg nämner att BBC fick sitt genombrott under strejken 1926, då inga tidningar kom ut. Radion blev då folkets enda informationskälla, och det med framgång.⁵

Radion kom ganska snart att påverka offentliga evenemang, skriver Hallingberg. Som t.ex. när Hammarbyleden och Årstabron i Stockholm skulle invigas hösten 1929. Vips var Jerring framme med mikrofonen och lät hela Sverige vara med om högtidligheterna. Jerring var t.o.m. ganska personlig och vardaglig i sin rapportering och sa saker som ”den lilla söta prinsessan Ingrid”. Mikrofonens näringsenhet på radioprataren blev dessutom genast synlig när kungen i direktsändning viskade: ”Ska jag nu trycka på den här knappen?”.

Hallingberg skriver dessutom följande:

Mikrofonen kröp med åren närmare och närmare dem som fanns på samhällets toppar och fick avlyssna även det banala prasslet däruppe. Däri låg måhända en stor demokratisk insats.

Radiotjänsts reportage gav svenska folket en känsla av delaktighet i nuet.⁶

Radiopubliken kom nu med krav på fler nyheter och föredrag⁷. Man ville ha information, man var plötsligt intresserad av omvärlden, och radion var det snabbaste mediet. Informationen var där för alla, unga som gamla, rika som mindre rika och medvetenheten och kraven underifrån ökade.

4 Hallingberg (1999), s.64-65

5 Hallingberg (1999), s.219-220

6 Hallingberg (1999), s. 222

7 Hallingberg (1999), s. 233

Demokratin

Nationalencyklopedin definierar demokrati på följande sätt⁸:

demokrati (grek. d\mokrati 'a 'folkvälde', av demo- och efterleden -krati 'a '-välde', av krate 'a 'härskare') har den språkliga betydelsen folkmakt eller folkstyre. Vad detta skall innebära råder det delade meningar om särskilt som demokratin, liksom de flesta andra samhällsföreteelser, befinner sig i ständig förändring.

Efter första världskriget började demokrati och demokratiskt tankesätt att breda ut sig i Europa, då demokratiseringsprocessen äntligen började fullbordas. I Sverige blev regeringen utbytt gång på gång, ibland efter bara några månader. De partier som fanns var antingen extrem vänster eller extrem höger. Enligt Lars-Arne Norborg dominerades det politiska livet i Sverige under början av 1900-talet av frågorna om försvar, parlamentarism och inte minst rösträtt. En utomparlamentarisk rösträttsrörelse hade då redan på 1890-talet framträtt med allmän och lika rösträtt som krav.

Norborg fortsätter att berätta om skillnaderna i meningarna om hur en rösträttsreform skulle genomföras kring sekelskiftet. Vänstern ville ha obegränsad allmän rösträtt och makten centrerad kring den folkvalda andra kammaren. Högern, som hade majoriteten, ville ha allmän rösträtt med extra privilegier åt de rika i samhället. Den högra linjen blev till slut genomförd 1907-1909, och därmed fick männen allmän rösträtt till andra kammaren.⁹ Göran B. Nilsson skriver att detta i Värmlands län innebar en våldsam förändring, då endast en fjärdedel av de tidigare ledamöterna återvaldes. De fattiga hade alltså åsikter och kom ut med dem, trots att de rika hade betydligt fler röster (max 40).¹⁰

Demokratin fick sitt största genombrott i Sverige mellan 1917 och 1921, då merparten av de sista begränsningarna för den svenska demokratin avvecklades. Bland annat infördes parlamentarism, allmän rösträtt och att alla röster blev lika värda. Tidigare (innan reformen 1907-1909) hade bara de rika fått rösta och de rikare fått fler röster än de fattigare, vilket gjorde demokratin ojämn. Anledningen till att bara de rika personligheterna fått rösta var att den allmänna åsikten var att de fattiga arbetarna inte kunde bry sig om något annat än sig själva, än mindre av hur landet styrs.

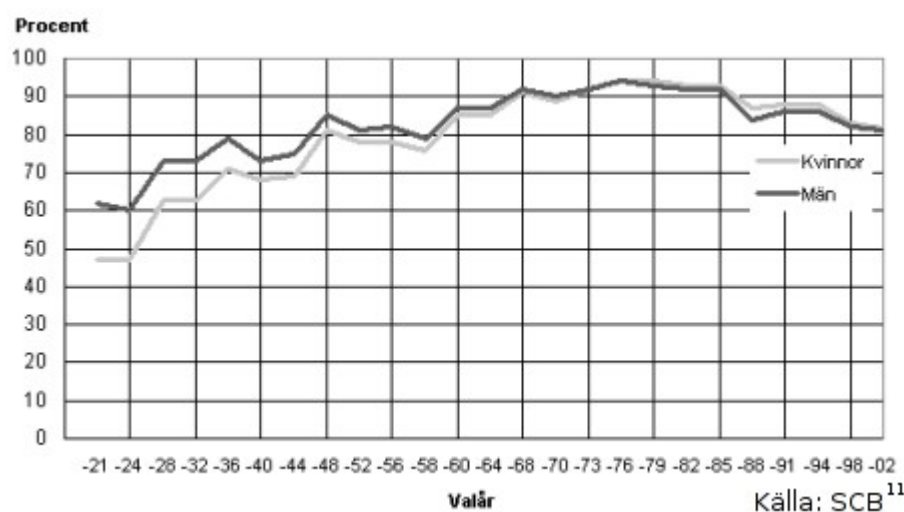
Sverige var sist i nordens nord med att införa kvinnlig rösträtt, men enligt SCB (se nedan) var valdeltagandet redan i det första riksdagsvalet efter införandet (1921) 47% bland röstberättigade kvinnor, och 62% bland männen. Denna nivå var närmare konstant till nästa riksdagsval, 1924, då återigen 47% av kvinnorna deltog, men bara 60% av männen. Intressant nog så skjuter

⁸ NE (1997), "Demokrati"

⁹ Norborg (2003)

¹⁰ Nilsson, Hadenius (1966), s. 166

valdeltagandet i höjden vid nästa riksdagsval, då 63% av kvinnorna och 73% av männen röstade. Vid valet 1932 var siffrorna exakt lika de från 1928.¹¹

Avslutning

Slutsatser

Radion gjorde det svenska folket medvetet om omvärlden genom dess blick utåt och skapade krav på information. Demokratins ”öppnande” för allmänheten skapade krav på kunskap och medvetenhet, som radion stod för på ett mycket lättare sätt än tidningarna. Man ser inte minst i SCB:s rapport (ovan) att radion verkar ha något att göra med valdeltagandet, om man ser till den stora stigningen mellan 1924 och 1928, och tar i åtanke att Radiotjänst startades 1925. Min slutsats är att radion med andra ord hade stor effekt på det svenska folket allmänhet och inte minst deras vilja att rösta. Demokratin blev på så sätt mer allmän, den sjönk ner till de nägre nivåerna, ner till gräsrotterna, vilket i sin tur bidrog till en på alla plan mer utbredd demokrati i landet.

¹¹ SCB, http://www.scb.se/templates/tableOrChart_27329.asp och http://www.scb.se/templates/tableOrChart_27317.asp

Källförteckning

- Hallingberg Gunnar (1999), *Stockholm-Motala: Radion i Sverige från 20-tal till 50-tal*, Atlantis 1999
- NE (1997), ”Demokrati”, *Nationalencyklopedin*, Bra böckers förlag (1997)
- Nilsson Göran B. & Hadenius Stig (1966), ”Demokratiska genombrott med förhinder”, *Kring demokratins genombrott i Sverige*, Wahlström & Widstrand 1966
- Norborg Lars-Arne (2003), ”Sverige – Historia – Demokratins genombrott”, *Nationalencyklopedin*, Bra böckers förlag 2003
- SCB , ”Valdeltagande bland kvinnor och män 1921-2002”, http://www.scb.se/templates/tableOrChart___27329.asp och http://www.scb.se/templates/tableOrChart___27317.asp, 21 april 15.32
- SR, ”Om Sveriges Radio – Historia”, http://www.sr.se/omsr/om_foretaget/historia.stm, 18 mars 8.41
- Teracom, ”Radio- och tv-historia”, <http://www.teracom.se/?page=246>, 21 april 13.40

Bilagor

1. SCB , ”Valdeltagande bland kvinnor och män 1921-2002”, http://www.scb.se/templates/tableOrChart___27329.asp och http://www.scb.se/templates/tableOrChart___27317.asp, 21 april 15.32
2. SR, ”Om Sveriges Radio – Historia”, http://www.sr.se/omsr/om_foretaget/historia.stm, 18 mars 8.41
3. Teracom, ”Radio- och tv-historia”, <http://www.teracom.se/?page=246>, 21 april 13.40